

Сав'юк Галина, Романишин Наталя. Особенности формирования навыков безопасности жизнедеятельности у учеников горной школы во время изучения "основ здоровья" как составной компетентности из сохранения здоровья.

В статье очерчены проблемы из формирования навыков безопасного поведения у учеников горной школы, с которыми сталкивается учитель во время преподавания предмета "Основы здоровья".

Ключевые слова: компетентность по сохранению здоровья, ученики начальных классов горной школы, безопасность жизнедеятельности.

Sav'yuk Galina, Romanishin Natalia. Features of forming of skills of safety of vital functions for the students of mountain school during the study of "bases of health" as component competence from the maintainance of health.

In the article outlined problems from forming of skills of safe conduct for the students of mountain school, into which a teacher runs during teaching of the article of "Basis of health".

Keywords: competence in the conservation of health, highland primary school pupils, safety of vital activities.

УДК 378.14: 504(043)

Саєнко Т. В.

Національний авіаційний університет

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ УПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ ЄЕК ООН

Здійснено аналіз процесу упровадження сталого розвитку в Україні та встановлено причини незадовільного соціально-економічного стану держави, що є прямим і опосередкованим результатом низького рівня екологічної освіти на всіх щаблях освітянської системи, недостатньої уваги до "Стратегії ЄЕК ООН освіти для сталого розвитку", термін активного розгортання якої спливає у 2014 р.

Ключові слова: сталий розвиток, освіта для сталого розвитку, екологічна освіта, екологічна етика, екологічна культура.

Індекс людського розвитку (ІЛР) – найбільш відомий і популярний соціально-економічний показник у світі з 1990 р. Він охоплює три виміри добробуту людини: доходи, освіту, здоров'я і розраховується Програмою розвитку ООН на основі трьох показників: тривалості життя; рівня освіти; рівня доходів (відношення ВВП на душу населення). У 2005 р. Україна посіла 78 місце у світі за рівнем благополуччя та людського потенціалу (0,766) зі 177 країн; рейтинг очолили Норвегія (0,963), Ісландія (0,956), Австралія (0,955), Люксембург (0,949) і Канада (0,949). У 2013 р. – те ж, 78 місце у світі серед 187 країн, на першому знову - Норвегія, на другому – Австралія, на третьому - США.

Причин такого жалюгідного становища багатої на природні ресурси, людський потенціал країни кілька, але перш за все це – неефективність української влади, яка за часи "незалежності" довела державу до зубожіння [3, с. 13]:

– за ключовими показниками промисловості Україна досягла рівня 1960-х років при значно гіршій структурі виробництва: домінування низько технологічних добувних галузей, зношеність основних фондів, залежність від поставок російського газу, іноземних виробників технологічного обладнання, китайських і турецьких товарів широкого вжитку;

– продуктивність сільського господарства відповідає рівню 1947 р.; на ринку переважає польська, італійська, норвезька продукція;

– трудові відносини набувають феодального і навіть рабовласницького ладу: низькі пенсії, стипендії, заробітна плата;

– виконавча влада взяла на себе функції обмеження та утисків прав і свобод громадян: ситуація нагадує Російську імперію середини XIX ст., яку талановито описав Салтиков-Щедрін: замість законів діє право сильного.

Оптимісти вважають, що внаслідок “руху до Європи” Україна потрапила до Латинської Америки, про що свідчать наступні факти [3, с. 15]:

ВВП на душу населення у дол. США в кінці 1998 р.:

Аргентина – 9485; Бразилія – 4742; Перу – 2598; Колумбія – 2205.

Україна – 816 (1998 р.); 618 (1999 р.); 1839 (2005 р.); 3621 (2012 р.)

Як бачимо, на шляху до Європи українські реформатори не зупинились навіть у Латинській Америці, а попрямували далі, а декларований владою рух у майбутнє виявився шляхом повернення в минулі історичні часи і, взагалі – від цивілізації [3, с. 16].

Сьогодні обсяг тіншового сектора економіки в Україні перевищує аналогічні показники більшості країн ЄС і СНД та перебуває на критичній межі в 30-35% [1, с. 99]. Поширення “економічної тіні” загрожує нашій державі Великою Кримінальною, а не “оксамитовою” революцією, її вплив на суспільство можна назвати “війною без крові”, але з великими жертвами з боку населення. Масштаби корупції в Україні дестабілізують життя і ставлять під загрозу конституційний лад. Тіньова економіка, відсутність громадського контролю за діяльністю влади, нерозвиненість системи місцевого самоврядування та інших інститутів громадянського суспільства, відсутність правової свідомості і соціально-захисної орієнтації влади, не викривленої логіки державотворення створило зручне середовище для функціонування “паралельної влади”, що використовує владні інститути як засоби досягнення власних цілей [3, с. 21]. В цих умовах офіційна державна влада стала засобом створення, примноження та охорони награваних капіталів і механізмом економічного та політичного пригноблення народу. Тому Україна на перших місцях у Європі та світі за кількістю “новоспечених” мільярдерів, дорогих авто, яхт, площ захоплених посівних земель, угідь, територій заповідників, заказників, навіть парків.

За такого становища в державі мільйони громадян мріють залишити Батьківщину: значить **Україна перетворилась на зону лиха**, у ній розгортається не тільки всеохоплююча економічна криза, а й гуманітарна катастрофа – кількість населення стрімко скорочується: 2002 р. – 48,0 млн.; 2012 р. – 45,6 млн., з яких більшість молоді бачить себе за кордоном [1, с. 102]. Стрімке скорочення кількості українців супроводжується нарощуванням імміграції в Україну громадян Африки, Азії, Кавказу.

Кількість безпритульних дітей в Україні більше, ніж у повоєнні роки! Більшість науковців або виїхали з держави, або отримують жалюгідні заробітні плати і пенсії, тобто перейшли в режим фізичного виживання: пішли в торгівлю, бізнес, сферу послуг, навіть у кримінальні структури [3, с. 74]. Фінансові афери мають нині потужне інтелектуальне забезпечення – правове, економічне, технічне, що здійснюється людьми, які потенційно могли б стати рушійною силою суспільства в напрямку прогресу.

“Викачка інтелекту” з України стала основою успішної діяльності економічно розвинених країн: США, Великобританії, Франції, Канади, Німеччини. У економічному плані втрати інтелектуального капіталу України перевищують усі іноземні інвестиції та кредити разом узяті, але існують і такі аспекти цих втрат, як руйнація наукових шкіл, велика кількість життєвих драм. Інтелігенція, що втрачає можливість самореалізуватись, декласується, люмпенізується, дискваліфікується, втрачає життєву перспективу.

Деінтелектуалізація суспільства означає втрату охоронця культури, духовності, верстви із загостреним почуттям справедливості, сумління [1, с. 213].

На думку медиків значна частина дорослого населення інфіковано туберкульозом. За рівнем поширення СНІДу Україна займає перше місце серед постсоціалістичних країн Східної Європи і Центральної Азії, друге – серед країн Європи (після Іспанії). Фізичний стан українців такий, що ми перетворюємось у націю хронічно хворих і калік. Цьому сприяють різке погіршення якості харчування, питної води, екологічного стану довкілля, охорони праці, медичного обслуговування, відсутність у населення коштів на оздоровлення і лікування – медицина і фармація перетворені на високоприбутковий бізнес.

Герої нашого часу це – “нові українці”, які насаджують культ примітивізму, напівкримінальних, а то і зовсім кримінальних стосунків у суспільстві. Сучасні кумири – шулери, шахраї, наймані вбивці, повії, збоченці прославляються з телеекранів. Деформується поняття честі і справедливості, а на їх місце у свідомості підрастаючого покоління укорінюється культ рекетира та кілера. Ігнорується світовий досвід, що саме духовна сфера є гуманістичною основою високорозвиненого суспільства, а інтелігенція продукує для нього нові ідеї і підходи. У пошуках вічних істин і духовних орієнтирів багато людей звернулись до релігії, але і в цю сферу проникли любителі легкої наживи та політичні конфронтації. В Україні офіційно зареєстровано близько ста конфесій і чомусь переважає “московський патріархат”, в усякому разі Києво-Печерська Лавра знаходиться під його юрисдикцією.

Людей, які прагнуть і вміють працювати, безперестанно грабує держава і кримінальний світ. Кількість малих приватних підприємств постійно зменшується, вони фактично в Україні знищені і складають близько 5% від ВВП, у той час, як у економічно розвинутих країнах від 50 до 70% ВВП [1, с. 94]. Відчувши безкарність у застосуванні сили влада продовжує наступ на свободу слова, права і свободи громадян, більш інтенсивний перерозподіл національних багатств на користь наближених до влади структур і родичів. Під “дахом” виконавчої влади створено найпотужніші комерційні структури, яким надано безпрецедентні пільги на імпорт і експорт підакцизних товарів; їм передано найприбутковіші стратегічні підприємства.

У 1996 р. канадськими екологами запропоновано показник “екологічний слід”, що є індикатором антропогенного тиску на Природу і відображає споживання природних ресурсів. **Екологічний слід України** у 2001 р. становив 3,3 гга на душу населення, тоді як біологічна місткість земель має 2,2 гга на кожного жителя. Це свідчить про надмірне споживання природних ресурсів на території України. Якщо така ситуація триватиме, то екологічна криза може перерости в екологічну катастрофу [4].

Стосовно екобезпечного розвитку України важливими є наступні дані [2]. Поверхневі води нашої держави вкрай забруднені. Головні забруднювачі: отрутохімікати, нафтопродукти, солі важких металів, феноли, біогенні речовини. Структура джерел забруднення поверхневих вод в залежності від господарської діяльності: 60-65% – промисловість, 16-20% – сільське господарство, 18-20% – комунальне господарство, близько 1% – розсіяні джерела забруднення. Стійкому забрудненню сприяє низька лісистість, високий рівень розораності ландшафтів водозборів великих і малих річок. Рівень забруднення поверхневих водних ресурсів коливається у значному діапазоні – від мало забруднених до дуже забруднених (від II до VI класів відповідно до чинної класифікації якості води), тобто 88% досліджених річок і їх басейнів мають екологічний стан від “поганого” до “катастрофічного”. Кризовий стан водокористування, катастрофічний стан водних ресурсів посилюється наявністю надзвичайно водоємних виробництв, а також технологій, що потребують у 2-6 разів води більше, ніж технології розвинених країн Європи і Америки. Зміни екологічного стану переважної кількості річок

та їх басейнів під впливом антропогенного навантаження призвели до деградації природних водних екосистем та екосистем на водозаборах, утворення нових, простіших, нестійких, недостатньо вивчених природно-господарських систем. У зв'язку з цим оздоровлення річок України неможливе без поліпшення екологічного стану їх басейнів, усієї території країни.

Україна належить до провідних мінерально-сировинних держав світу [2]. В її надрах відкрито близько 8 тис. родовищ понад 90 видів корисних копалин, виявлено майже 20 тис. рудопроявів з 200 видами мінеральних ресурсів. За запасами і видобуванням залізних, марганцевих, титан-цирконієвих руд і багатьох видів неметалевої сировини Україна посідала провідне місце у світі, забезпечуючи близько 5% світового видобутку корисних копалин і продуктів їх переробки на суму понад \$ 20 млрд. Більш як третину надходжень від експорту держава отримувала від реалізації мінерально-сировинної продукції. У країнах Європи нині спостерігається скорочення використання власних мінеральних ресурсів, зумовлене економічними і екологічними чинниками. Кількість гірничих підприємств невпинно скорочується, а частка гірничодобувного комплексу у ВВП Франції, Німеччини, Австрії становить лише 1-5%. Геологічні служби Європи нині орієнтовані не на вивчення мінерально-сировинних запасів, а на проекти, пов'язані з гідрогеологією, екологією, моніторингом природних ресурсів, інформаційним забезпеченням. Сучасні європейські тенденції мають слугувати Україні взірцем першочергової уваги до питань гідрогеології, екогеології, які прямо пов'язані із безпекою життєдіяльності населення.

Мета статті – виявлення невідповідностей у соціально-економічному поступі, напрямках розвитку освітянської галузі у задекларованих державою пріоритетах країни, встановлених при підписанні міжнародних угод, зокрема “Стратегії ЄЕК ООН освіти для сталого розвитку”, термін дії якої спливає у 2014 р.; встановлення низки неетичних екологічних процесів, що призводять до негативних суспільних та економічних факторів, стримуючих розвиток держави, освіти, усіх ланок здорового способу життя в країні. Основним завданням статті є підтвердження факту низького рівня сучасної екологічної освіти в Україні, відсутність належної уваги до освіти сталого розвитку – запоруки збалансованого, гармонійного, природоузгодженого, екобезпечного поступу.

Наслідки нестримної колективізації, індустріалізації, урбанізації, хімізації в Україні **призвели до значного перетворення Природи** через осушення боліт, зрошення полів, підтоплення, засолення земель через каскад водосховищ на головній артерії країни – р. Дніпро, а також в результаті знищення лісів, лук, степів, що сприяло значному погіршенню екологічного стану території та соціального стану населення. Досвід країн Західної і Центральної Європи: Великобританії, Франції, Швейцарії, Німеччини, Чехії, Польщі свідчить про необхідність обов'язкового дотримання головних трьох вимог: ступінь розораності земель не повинен перевищувати 20-30% території держави (в Україні майже 60%), площа заповідників має становити у межах 20-25% (в Україні близько 4%) та наявність дієвого законодавства з належними умовами виконання і суворого контролю (останнє – відсутнє!).

Площа заповідних земель у Європі на одну людину становить близько 2220 м² проти 570 м² в Україні, а відсоток заповідності, який планувався на 2006 р. у розмірі 7% території, не досягнуто. Зростає загроза втрати заповідних і зарезервованих під заповідання унікальних та еталонних природних комплексів через їх нецільове використання та вилучення зі складу площ природно-заповідного фонду. Основними причинами вказаних проблем є непослідовність державної екологічної політики; недосконалість системи управління природно-заповідним фондом, значна сила “телефонного права”, а не Закону, низький рівень фінансового забезпечення, комплектації

професіоналами з відповідними повноваженнями для зупинки свавілля у цій галузі, недосконала законодавча база, а швидше за все, елементарне її невиконання.

Майже всі лісові масиви України потерпають від інтенсивного техногенного та антропогенного впливу. Внаслідок дії промислових викидів знижуються санітарно-гігієнічні та захисні функції лісів. Величезної шкоди лісам завдала **аварія на Чорнобильській АЕС, радіонуклідами забруднено 3,5 млн. га лісової площі, повністю вилучено з лісоексплуатації близько 200 тис. га.**

Атмосферне повітря, разом з водою, є визначальним чинником здорового життя людини. За радянської влади Україна мала високий абсолютний і питомий показник рівня забруднення повітря та через скорочення обсягів викидів забруднюючих речовин в період 1992–2000 рр. цей процес призупинився, а нині знову має тенденцію до зростання. **Найгірша ситуація щодо забруднення повітря у містах: Києві, Харкові, Дніпропетровську, Донецьку, Кривому Розі, Львові, Маріуполі, Одесі, Запоріжжі.** В традиційно промислових районах з підвищеною екологічною небезпекою кількість викидів на квадратний кілометр перевищує середні значення по країні. Обсяги викидів на душу населення перевищують такі показники для розвинених держав у декілька разів. Близько 20% речовин, що потрапляють в атмосферу від стаціонарних джерел, є мутагенними. Для зменшення забруднення повітря міст необхідно провести повну інвентаризацію стаціонарних джерел викидів, їх обсягів та якості обладнання, яке використовують для знешкодження. Біля потужних джерел викидів та небезпечних і токсичних треба встановити незалежні системи моніторингу вмісту забруднюючих речовин.

Дієві кроки з контролю та поліпшення якості атмосферного повітря стримуються відсутністю належного моніторингу, необхідних автоматичних пристроїв для реєстрації, а ще помітніше, належною компетентністю керівництва відповідних відомств і міністерств, що мали б проявляти більше професіоналізму та оперативності з усіх перерахованих питань екологічної безпеки.

Проблема відходів є дуже актуальною та болючою для України. З одного боку, природні ресурси використовуються за екстенсивним принципом, що не відповідає умовам сталого (збалансованого) розвитку і призводить до виснаження мінеральних і сировинних запасів. З іншого – нераціональне їх використання, застарілі технології та відсутність сфери вторинної переробки. Всі вказані фактори призводять до утворення значних обсягів відходів, особливо тих, які потребують зберігання і вилучення великих земельних ділянок. Зберігання та накопичення відходів, перш за все, токсичних і радіоактивних, є джерелом негативного впливу на здоров'я людей, стан навколишнього природного середовища.

Незначна плата за утворення відходів у виробництві, відсутність належної професійної уваги до проблеми, низька технологічна культура стримують вирішення існуючих та зростаючих проблем. Трапляються численні випадки незаконних операцій з відходами під час транскордонних перевезень та завезення токсичних відходів на територію України. **У містах і селищах щороку утворюється близько 40 млн. м³ сміття** – твердих комунальних відходів, які вивозяться на 770 міських звалищ. Більшість з них заповнена на 90% і не відповідає вимогам екологічної безпеки та запобіганню забрудненню підземних вод і повітря. Жодне з них не обладнане спеціальними водозахисними спорудами, не має захисних дамб чи стінок, відповідних каналів чи дренажних систем труб.

Україна має достатню законодавчу базу щодо поводження з відходами та приєдналась до міжнародних конвенцій з цієї проблеми, проте, немає належної координації діяльності у цій сфері і, до того ж, вона не є у державі пріоритетною. Не сформовано ринковий механізм, відсутня державна підтримка використання власних і

світових наукових розробок і технологій. Не визначено дієві механізми визначення нормативів плати за відходи, національна інформаційно-аналітична система і банк даних щодо обсягів відходів і відповідна паспортизація перебувають тривалий час у стадії розробки та узгодження. Аналіз **Закону України “Про відходи” свідчить про повсюдне його невиконання**, а низка державних і галузевих програм сформовані хаотично, фінансування проводиться за залишковим принципом, дієвий контроль за виконанням запланованих заходів відсутній.

Висновки та рекомендації. Моніторинг навколишнього природного середовища, економічних показників, параметрів суспільства є сучасною формою реалізації сталого розвитку за допомогою засобів інформатизації, різних систем збору даних, що забезпечать оцінку і прогнозування стану довкілля, умов життя людей, функціонування різних структур, у тому числі екосистем, для прийняття управлінських рішень щодо екологічної безпеки, раціонального природокористування, екологічного способу життя суспільства. **Основними недоліками національної системи екологічного моніторингу є відомчий поділ збору і обробки інформації, відсутність експертно-аналітичних центрів, де б складались екологічні прогнози та експертні оцінки екологічного ризику.** Відсутня, також, оперативність у надходженні даних до користувачів інформації. Необхідність модернізації та розвитку системи моніторингу в Україні пов’язана з новим курсом на Європейську інтеграцію, що зумовлює необхідність послідовної екологічної політики на підвищення рівня екологічної безпеки як держави, так і усього Європейського регіону. Кризи різного рівня змушують переосмислювати морально-етичні проблеми як нашої країни, так і людства у цілому, оскільки вони загрожують існуванню не лише соціумів, а й біосфери планети.

Використана література:

1. *Бойченко С. В., Саєнко Т. В.* Екологічна освіта – основа сталого розвитку суспільства. Проблеми і перспективи вищої школи : монографія. – К. : Університет “Україна”, 2013. – 502 с.
2. *Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку.* – Мінприроди України, 2007. – 184 с.
3. *Марчук Є. К.* П’ять років української трагедії. – К. : Християнсько-Народний Союз, 2005. – 158 с.
4. *Марушевський Г. Б.* Етика збалансованого розвитку. – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2008. – С. 285.

Саєнко Т. В. Современные проблемы экологического образования в Украине на завершающем этапе внедрения Стратегии ЕЭК ООН.

Проведен анализ процесса внедрения устойчивого развития в Украине и установлены причины неудовлетворительного социально-экономического состояния страны, ставшего прямым и опосредствованным результатом низкого уровня экологического образования на всех ступенях образовательной системы, недостаточного внимания к “Стратегии ЕЭК ООН образования для устойчивого развития”, срок активного разворачивания которой истекает в 2014 г.

Ключевые слова: устойчивое развитие, образование для устойчивого развития, экологическое образование, экологическая этика, экологическая культура.

Sayenko T. V. Modern problems of environmental education in Ukraine in the final stage of implementation of the UN ECE Strategy.

The analysis of the implementation process of sustainable development in Ukraine and established causes of poor socio-economic condition of the country, which has become a direct result of the mediation and the low level of environmental education at all levels of the educational system, the lack of attention to the “UN ECE Strategy of Education for Sustainable Development”, the active deployment period which expires in 2014.

Keywords: sustainable development, education for sustainable development, environmental (ecological) education, environmental ethics, environmental culture.